Nr 1273

av herrar Helén och Fälldin
angående vuxenutbildningen.

Sammanfattning

Vuxenutbildningen får inte bli en kopia av ungdomsutbildningen. Dess mål och innehåll måste bestämmas utifrån de vuxnas behov och önskemål. För att så långt möjligt eliminera de studiehinder som möter vuxna bör vuxenutbildningsorganisationen bl. a. kännetecknas av ett *stort antal* möjligheter för den vuxne att i *olika former* och vid *olika tidpunkter* skaffa sig vidgade kunskaper.

I motionen förordas bl. a. följande åtgärder för att förbättra vuxenutbildningen:

○ Konkurrensen mellan studieformer med likartat utbildningsutbud måste elimineras, bl. a. för att möjliggöra att begränsade resurser utnyttjas bättre. En ökad samordning mellan kommunal vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning och studieförbundens utbildningsutbud måste skapas.

○ I vuxenutbildningen måste studieförbunden spela en central roll. Ändrad konstruktion och successiv uppräkning av organisationsanslaget till studieförbunden är därför nödvändiga. Bidragsprioriteringen mellan olika ämnen på grundskolenivå måste försvinna.

○ Bestämmelserna för antagning till arbetsmarknadsutbildning bör vidgas. Bl. a. bör kort utbildning kunna åberopas som skäl för att antas till sådan utbildning.

○ Företagsutbildningen måste ges en vidgad roll i vuxenutbildningen. Bl. a. bör nedgång i sysselsättningen mötas med ökad utbildningsverksamhet. För att stimulera företagsutbildningen bör företagen ges rätt att skattefritt göra avsättningar till utbildningsfonder samt ges särskilda stimulansbidrag för utbildning av de anställda.

○ Korrespondensundervisningen är ett viktigt komplement till andra studieformer. Målinriktad korrespondensundervisning bör vara kostnadsfri.

○ Inom ramen för pågående utredningsverksamhet om radions och televisionens roll i utbildningssamamnhang bör försöksverksamhet inledas med undervisning enligt den brittiska Open University-modellen, som bl. a. bygger på en kombination av radio/TV, självstudier och lärarledd undervisning.

○ Trots fem år av utredning har något förslag till ekonomiskt studiestöd till vuxenstuderande ännu inte framlagts. En sådan reform är nu starkt angelägen. Förslag bör därför föreläggas 1974 års riksdag.

Vuxenutbildning — en rättvisefråga

Ett utbildningssystem som vårt nuvarande med stark tonvikt på ungdomsutbildningen rimmar illa med de krav som ett samhälle statt i snabb förändring ställer. För att kunna bemästra de mänskliga och arbetsmarknadsmässiga problem som följer i förändringarnas spår ställs ökade krav på den enskilde att komplettera och fördjupa sin tidigare utbildning.

Mot denna bakgrund är det nödvändigt att ompröva den utbildningssyn som hittills varit förhärskande. Den ensidiga inriktningen av utbildningen på ungdomsåren måste, som understrukits från många håll, brytas och förutsättningar skapas för en i verklig mening *livslång utbildning* för en ständig växling mellan studier och yrkesarbete.

Men att åstadkomma en annorlunda fördelning av möjligheterna till utbildning under en persons livstid är motiverat inte enbart utifrån väntade förändringar inom produktionslivet, på arbetsmarknaden etc. och deras följdverkningar. Det kanske tyngst vägande skälet för en kraftig förbättring av möjligheterna till vuxenstudier är kravet på *rättvisa* mellan generationerna.

Under 1950- och 1960-talen har det skett en genomgripande reformering av ungdomsskolan och en snabb utbyggnad av den eftergymnasiala utbildningen. En effekt av dessa reformer har blivit att man till de tidigare skillnaderna i utbildning *inom* generationerna har lagt skillnader *mellan* generationerna.

Verkningarna av dessa skillnader i utbildning sträcker sig till många områden. Med dem följer också skillnader i bl. a. arbete och lön. Det är därför ett starkt *rättvisekrav*, att de som i sin ungdom av olika skäl — dålig ekonomi, bosättning långt från skolorten, brist på utbildningsplatser etc. — inte fick den utbildning som svarar mot deras förmåga och intresse i så stor utsträckning som möjligt får tillfälle att kompensera detta.

Det finns emellertid skäl att i det här sammanhanget varna för en alltför formell syn på människors kunskaps- och utbildningsnivå. Många inom den vuxna generation, som formellt bara har en sex- eller sjuårig folkskola bakom sig, har genom erfarenheter i förvärvslivet, genom deltagande i folkrörelsernas arbete, i studieförbundens studiecirklar etc. skaffat sig en reell kunskapsnivå, som gör att de mer än väl kan mäta sig med dagens ungdom.

Nödvändiga avvägningar

Det står redan i dag klart att det inom överskådlig tid inte kommer att finnas tillräckliga resurser för att helt tillgodose utbildningsbehovet hos dem som i dag är vuxna. Enligt kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) skulle detta kräva att staten under 20 år satsade 1 miljard kronor årligen. En prioritering av utbildningsönskemålen hos olika grupper av vuxna framstår därför som nödvändig.

I första hand bör insatserna inom vuxenutbildningen komma dem till del som har kort grundutbildning samt de hemarbetande kvinnorna. Därutöver bör naturligtvis särskild prioritet ges dem som på grund av förändringar på arbetsmarknaden förlorat eller riskerar att förlora sin anställning.

Också i vad gäller inriktningen av vuxenutbildningen är det nödvändigt att ta speciell hänsyn till situationen för dem som har den kortaste utbildningen. Med snabba strukturförändringar inom näringslivet, övergången till nya produktionstekniker etc. befinner de sig många gånger i ett speciellt utsatt läge. Deras beredskap inför omställningar av olika slag är i allmänhet låg. Deras möjligheter till omväxling och stimulans i det dagliga arbetet genom övergång till nya och krävande arbetsuppgifter är ofta begränsade. Ämnesområden och utbildningsformer, som ger den enskilde möjlighet att utvecklas i arbetslivet och bidrar till att skapa ökad trygghet i anställningen, måste därför ges stort utrymme i vuxenutbildningen.

Satsningen på den yrkesinriktade utbildningen får emellertid inte innebära att den mer allmänt personlighetsutvecklande eller samhällsorienterande utbildningen sätts på undantag. I den form som vuxenutbildningen vuxit fram inom folkrörelserna och deras bildningsorgan har den kommit att få en mycket bred karaktär, där målet varit att skapa en rikare mänsklig tillvaro i vidaste bemärkelse.

Det är viktigt att vuxenutbildningen vid sidan av yrkesutbildningsfunktionen kan behålla denna karaktär och att de personlighetsutvecklande målen för ungdomsutbildningen återspeglas även i vuxenutbildningssammanhang.

Helhetssyn

Till vuxenutbildningen bör räknas alla de utbildningsmöjligheter som står till förfogande för dem som efter en tids förvärvsarbete, hemmaarbete eller dylikt önskar, helt eller delvis, återgå till studier.

Dit hör naturligtvis kommunalt och statligt arrangerad vuxenutbildning liksom studieförbundens cirklar och kurser, den interna utbildningen inom verk, företag och organisationer, undervisning via radio och TV, korrespondensundervisningen etc. Men också delar av

det reguljära skolväsendet, främst gymnasieskolan och de eftergymnasiala utbildningsformerna, arbetsmarknadsutbildningen, den militära och civila försvarsutbildningen etc. måste betraktas som en del av vuxenutbildningen.

Det är således utbildningar med mycket starkt skiftande innehåll, mål och form, som står till de vuxenstuderandes förfogande. Tillsammans reprensenterar de ett utbud med den bredd och variation som är nödvändiga för att de vuxenstuderande oavsett studiemål, studieförutsättningar och personliga förhållanden skall få möjlighet att komplettera och bygga ut sin tidigare utbildning. De olika utbildningarna är *delar av en helhet*, vilka kompletterar och stödjer varandra.

Denna *helhetssyn* måste komma till uttryck i utbyggnaden av vuxenutbildningen, så att alla de betydande insatser som nu sker i exempelvis studieförbundens, företagens eller olika organisationers regi kan tas till vara.

Vuxenutbildningens organisation

På sina håll finns en benägenhet att se vuxenutbildningen, åtminstone vad gäller innehållet, som en kopia av ungdomsutbildningen. Detta synsätt kan vi inte dela. Vuxenutbildningens mål och innehåll måste formuleras utifrån de vuxnas behov och önskemål.

Frågan om hur vuxenutbildningen skall utformas måste i första hand ses mot bakgrund av de *studiehinder* av olika slag som möter vuxna. Dessa hinder är ofta mest påtagliga för dem som har den kortaste utbildningen. För att kunna uppnå målet att utjämna utbildningsskillnaderna mellan generationerna krävs därför att dessa hinder så långt möjligt elimineras eller neutraliseras.

Detta förutsätter reformer t. ex. på det studiesociala området och inom familjepolitiken. Men även åtgärder, som påverkar tillgången på olika former av vuxenutbildning, spelar en central roll. För att överbrygga de svårigheter som sammanhänger med bristande studievana, inaktuella förkunskaper etc. fordras t. ex. att vuxenutbildningen är uppbyggd av kurser av relativt begränsad omfattning, kurser som både leder fram till klart definierade studiemål och kan kombineras med andra kurser till en större helhet, samt att utbudet av kurser är anpassat till de studerandes vitt skilda förutsättningar. Särskilt viktigt är det att det finns kurser som utgår från en nivå som gör det möjligt även för dem som har begränsade förkunskaper att delta.

En annan riktpunkt för den fortsatta utbyggnaden bör vara att vuxenutbildningen skall vara så *lättillgänglig* som möjligt. Den skall finnas till hands i de situationer och sammanhang där nya eller vidgade kunskaper behövs och vara så utformad att just de kunskaper som efterfrågas kan inhämtas. Det är därför väsentligt att undvika att ge

vuxenutbildningen samma institutionaliserade karaktär som ungdomsutbildningen. Ett mycket *stort antal* möjligheter att i *olika former* och vid *olika tidpunkter* skaffa sig vidgade kunskaper är vad som bör kännetecknа vuxenutbildningen.

Ur detta perspektiv finns det starka skäl att under de närmaste åren satsa på sådana former av vuxenutbildning som möjliggör studier på deltid. En heltidsutbildning för att t. ex. uppnå fullständig grundskolekompetens kan för många upplevas som alltför betungande och inte ligga i linje med deras önskemål. Viktigare kan vara att få fördjupa sig i ett eller ett par ämnen antingen med anknytning till den studerandes yrkesverksamhet eller av mer allmänbildande karaktär.

Även de begränsade resurserna talar för att *deltidsstudier* av olika slag, ev. kombinerade med kortare perioder av undervisning på heltid, måste spela en central roll i vuxenutbildningen under de närmaste åren. Detta innebär dock inte att huvudparten av vuxenutbildningen nödvändigtvis måste förläggas till fritiden. Sådana studier är för många helt enkelt inte ett realistiskt alternativ. Dubbelarbete, hemsysslor, fritidsengagemang etc. lägger hinder i vägen. För att vuxenutbildningen skall kunna nå ut är det därför angeläget att man skapar möjligheter att förlägga studierna till arbetstid eller i omedelbar anslutning till denna.

Ett alternativ eller komplement till deltidsstudier, som bör beaktas i sammanhanget, är att erbjuda möjligheter till koncentrerade heltidsstudier under kortare perioder. På den punkten erbjuder t. ex. *folkhögskolan* speciella förutsättningar.

Även om deltidsutbildning för ett tag framåt bör utgöra kärnan i vuxenutbildningen, måste det också finnas goda möjligheter för vuxna att bedriva *studier på heltid.* Många gånger är detta den enda realistiska möjligheten att inom rimlig tid skaffa sig önskad utbildning. Detta gäller kanske särskilt för dem som av en eller annan anledning vill utbilda sig för ett nytt yrke eller skaffa sig kompetens för högre studier.

Olika möjligheter står till buds för att förbättra vuxnas möjligheter till heltidsstudier. Möjligheterna för dem att bedriva studier inom ramen för det reguljära skolväsendet bör t. ex. kunna förbättras. Den kommunala vuxenutbildningen kan i ökad utsträckning inriktas på att erbjuda undervisning på dagtid. Arbetsmarknadsutbildningen kan och bör utvecklas till en mera reguljär del av vuxenutbildningen.

Lokal vuxenutbildning

Vuxenutbildningen måste, som vi berört tidigare, tillmätas samma betydelse som ungdomsutbildningen och ges en ställning motsvarande

denna. För de vuxna måste det finnas möjligheter till studier inom skilda områden. Skyldigheten att tillse att sådana möjligheter finns måste åvila stat och kommun på samma sätt som gäller i fråga om ungdomsutbildningen.

Kommunernas ansvar på utbildningsområdet måste emellertid komma till uttryck på olika sätt. I fråga om ungdomsutbildningen svarar de i princip för all undervisningsverksamhet, men för vuxenutbildningens del är detta varken en lämplig eller möjlig väg. Inom denna finns sedan lång tid en väl utbyggd studieorganisation, byggd på insatser från studieförbund och — på en del håll — folkhögskolor.

I vissa avseenden, framför allt i vad gäller den mer formella skolutbildningen, måste denna verksamhet kompletteras, och här har kommunerna ett naturligt undervisningsansvar. Den viktigaste uppgiften för kommunernas del måste emellertid vara att tillse att det finns *tillräckliga utbildningsmöjligheter* för vuxna inom kommunen och i samarbete med övriga utbildningsanordnare vidta de åtgärder som är nödvändiga för att åstadkomma detta.

På många håll har den kommunalt bedrivna vuxenutbildningen en karaktär, som påminner om studieförbundens genom att den bedrivs som deltidsutbildning i form av kvällskurser o. d. Även i fråga om utbudet av kurser finns stora överensstämmelser. Härigenom har det på sina håll uppstått ett konkurrensförhållande när avsikten i stället varit att de båda utbildningsformerna skulle komplettera varandra.

Att skapa en klarare *gränsdragning* mellan den kommunala vuxenutbildningen och det frivilliga bildningsarbetet är därför starkt befogat. En rimlig riktpunkt, som självfallet måste anpassas efter lokala förhållanden, kan därvid vara att den kommunalt bedrivna undervisningen i första hand skall tillgodose behovet av yrkesinriktad och s. k. kompetensutbildning, dvs. utbildning för behörighet för fortsatta studier, medan det primära ansvaret för den mer allmänna och samhällsorienterande utbildningen åvilar studieförbunden.

Också mellan studieförbunden råder ett uppenbart konkurrensförhållande. Utbudet av kurser är alltför likartat och bristerna i samarbete på det lokala planet många gånger påtagliga. Från allmän synpunkt måste det vara ett starkt önskemål att samarbetet och samordningen mellan studieförbundens lokala organ förbättras. Detta skulle vara ett viktigt steg i riktning mot ett effektivare utnyttjande av resurserna inom vuxenutbildningen. *Vuxenutbildningsråden* bör ta på sig den samordnande uppgiften. Detta förutsätter att vuxenutbildningsråd snarast inrättas i alla kommuner.

Med den helhetssyn som bör prägla vuxenutbildningen och med hänsyn till det starka behovet av en bättre samordning mellan olika

insatser finns det goda skäl att ge dessa råd en mer central ställning än vad de hittills haft. Deras *planerande funktioner* bör t. ex. förstärkas. Det är naturligt att de svarar för den övergripande planeringen av vuxenutbildningsinsatserna på såväl kort som lång sikt.

Uppsökande verksamhet måste också ses som en central uppgift för vuxenutbildningsråden liksom den försummade men starkt angelägna uppgiften att följa upp och *utvärdera* gjorda insatser. Vuxenutbildningsråden är dessutom ett lämpligt organ för att handha *studie- och yrkesorienteringen* för vuxna. Därigenom kan man också tillgodose studieförbundens behov av att ge sina kurs- och cirkeldeltagare tillgång till studie- och yrkesorientering. Kommunerna bör därför rekommenderas att tillföra vuxenutbildningsråden syo-tjänster.

Studieförbunden

I en vuxenutbildningsorganisation, som skall motsvara högt ställda krav i fråga om flexibilitet och erbjuda ett utbildningsutbud som till stor del består av sinsemellan kombinerbara kurser, måste studieförbunden och deras cirkelverksamhet spela en central roll. Genom sin förankring i olika folkrörelser har dessa förbund speciella möjligheter att nå ut med sina kurser. Ett stöd till studieförbunden som ger dem möjlighet att effektivt fullfölja sitt arbete är därför enligt vår mening vid sidan av de studiesociala frågorna den kanske viktigaste uppgiften inom vuxenutbildningen i dag.

Enligt riksdagens beslut 1963 om folkbildningsverksamheten är målsättningen för statsbidraget till studieförbundens egentliga organisationskostnader att det skall utgå med 50 % av redovisade kostnader. För närvarande motsvarar emellertid bidraget knappast mer än ca 10 %. Om studieförbunden även i fortsättningen skall kunna fylla den centrala funktion i vuxenutbildningen som vi anser att de bör ha, krävs en stark uppräkning av organisationsanslaget. En successiv uppräkning av detta under de närmaste åren måste därför betecknas som starkt angelägen. I samband därmed bör även en översyn av själva bidragskonstruktionen företas. Den lämpligaste modellen förefaller därvidlag vara ett organisationsbidrag knutet till antalet studietimmar.

De försök med *uppsökande verksamhet* inom vuxenutbildningen som bedrivits under de senaste åren har givit goda erfarenheter. Den uppsökande verksamheten bör därför stimuleras och utvidgas ytterligare. Särskilt angeläget är det att man inte bara inriktar sig på de korttidsutbildade, som redan finns i produktionen, utan också på grupper som handikappade och hemarbetande kvinnor.

Utöver de möjligheter som nuvarande anslag ger studieförbunden att satsa på pedagogisk utveckling bör särskilda resurser av tillräcklig storlek skapas för pedagogisk utveckling och forskning inom folkbild-

ningen. Medel för detta bör till en del kunna gå till speciella projekt inom enskilda förbund och i övrigt administreras dels av skolöverstyrelsen, dels av Folkbildningsförbundet eller skolöverstyrelsen och Folkbildningsförbundet i samverkan.

Med tanke på studieförbundens starka förankring i olika folkrörelser är det naturligt att dessa får spela en central roll i den uppsökande verksamheten, särskilt som de relativt lätt kan anpassa sitt studieutbud efter varierande förutsättningar. Efter beslut av 1972 års riksdag erhåller varje studieförbund ett statsbidrag om fem kronor per studietimme i s. k. prioriterade ämnen för uppsökande verksamhet och administration. Detta bidrag är mot den angivna bakgrunden välkommet. Dess anknytning till de prioriterade ämnena innebär emellertid att denna prioritering blir ännu starkare. Det kan ifrågasättas om en så stark favorisering av vissa ämnen på grundskolans högstadium är motiverad.

Den kan, som skolöverstyrelsen framhåller i årets petita, på längre sikt få mindre önskvärda styrningseffekter på det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. I likhet med SÖ anser vi att det högre bidraget borde utgå till studiecirklar i samtliga ämnen. Vi förutsätter att Kungl. Maj:t i enlighet med SÖ:s äskanden framlägger förslag om att tilläggsbidrag för kurser på grundskolenivå även skall utgå till studiecirklar i tyska, religionskunskap och naturorientering.

Arbetsmarknadsutbildningen — en del av vuxenutbildningen

I vuxenutbildningssammanhang glöms arbetsmarknadsutbildningen lätt bort genom dess särställning som en del av sysselsättningspolitiken. Likväl utgör den till sin form den kanske viktigaste delen av vuxenutbildningen, eftersom den ger möjlighet till studier på heltid under förhållandevis gynnsamma studieekonomiska förhållanden. Enligt vår mening är det emellertid nödvändigt att se arbetsmarknadsutbildningen som *en del av vuxenutbildningen* och anpassa planeringen efter detta. Framför allt bör den organisation som SÖ:s och AMS:s arbetsmarknadsutbildning erbjuder i högre grad än hittills kunna användas för att tillgodose behovet av yrkesinriktad vuxenutbildning. Detta kan ske genom att nuvarande antagningskriterier vidgas.

Vid sidan av de sysselsättningspolitiska kriterierna bör sålunda kort utbildning kunna åberopas som skäl för att antas till kurser inom arbetsmarknadsutbildningen. En sådan vidgning av ramen för denna utbildning ligger väl i linje med strävandena att inrikta de arbetsmarknadspolitiska insatserna på förebyggande åtgärder. Den enskilde ges därigenom möjlighet att i förväg gardera sig mot förändringar på arbetsmarknaden.

I princip är det aktuella sysselsättningsläget avgörande för dimen-

sioneringen av arbetsmarknadsutbildningen. Trots detta har den del av arbetsmarknadsutbildningen som utgörs av särskilda kurser fått en alltmer permanent karaktär. Särskilda utbildningscentra har etablerats i olika delar av landet.

Uppbyggnaden av två parallella undervisningsorganisationer innebär emellertid ett betydande slöseri med begränsade resurser. Lärare, undervisningslokaler och administrativ personal mer eller mindre fördubblas med nuvarande förhållanden. Samtidigt torde anspråken på lokaler, utrustning och lärare till stor del vara desamma i den kommunala vuxenutbildningen som i arbetsmarknadsutbildningen. Den utbildning som erbjuds i arbetsmarknadsutbildningen ligger också nära den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan och i den kommunala vuxenutbildningen.

Möjligheterna att skapa en ökad samordning mellan arbetsmarknadsutbildningen och den kommunala vuxenutbildningen bör därför undersökas. Likaså bör man noga överväga möjligheterna att i ökad utsträckning utnyttja olika delar av gymnasieskolan i arbetsmarknadsutbildande syfte. Den del som f. n. sker inom ramen för det reguljära skolväsendet utgör ca 40 % av den totala utbildningen, men det bör således vara möjligt att ytterligare öka denna andel genom att ta till vara de möjligheter som ligger i den yrkesinriktade delen av gymnasieskolan. Genom att mer av arbetsmarknadsutbildningen på så sätt kan förläggas till hemorten bör också påfrestningarna för den enskilde att behöva skola om sig till ett nytt yrke kunna minskas.

Personalutbildningen — ett viktigt komplement

Företag och myndigheter av olika slag bedriver en omfattande internutbildning av den egna personalen. Denna utgör ett viktigt led i arbetet på att bereda vuxna möjlighet till fortsatt eller kompletterande utbildning. Samtidigt kan man inte bortse från att personalutbildningen många gånger sker inom en snäv ram: den har i hög grad karaktären av urvalsutbildning, och dess inriktning bestäms utifrån myndighetens eller företagets eget snävt uppfattade behov av personal med speciell utbildning och speciella kunskaper.

Det kan emellertid ifrågasättas, om inte en vidgad ram för den interna utbildningen ligger såväl i det allmännas som i företagens och myndigheternas intresse. Att erbjuda utbildning på eller i omedelbar anslutning till arbetstiden är, som vi berört tidigare, i många sammanhang den bästa vägen att nå dem som har den kortaste utbildningen. En höjd allmänutbildningsnivå innebär för företagens och myndigheternas del att de anställdas användbarhet ökar, att en bättre grund finns för framtida fort- och vidareutbildning etc. Det framstår därför som angeläget att på olika vägar åstadkomma en utvidgning

av den interna personalutbildningen och ge den ett ökat inslag av allmänutbildning.

Framför allt bör man i högre grad än hittills kunna utnyttja den sysselsättningsnedgång som normalt sker i lågkonjunkturer för utbildningsändamål. Att mer systematiskt utnyttja utbildningen av de anställda som en sysselsättningsbuffert skulle vara förenat med påtagliga fördelar. Företagen skulle kunna behålla sin arbetsstyrka förhållandevis intakt under nedgångsperioder. Tryggheten för den enskilde skulle öka i dubbel bemärkelse, eftersom riskerna för arbetslöshet skulle minska samtidigt som möjligheterna till förbättrad fack- och allmänutbildning skulle öka. Från det allmännas synpunkt skulle en utvidgad personalutbildning inom företagen vara ett väsentligt bidrag till arbetet på att förbättra de vuxnas utbildningsmöjligheter.

En form för stimulans av företagens interna personalutbildning är att i detta syfte ge dem rätt att göra avsättningar till *utbildningsfonder* enligt samma principer som gäller för investeringsfonderna. Under goda år ges företagen möjlighet att på gynnsamma villkor avsätta medel för utbildning av de anställda under lågkonjunkturer. Ett självklart villkor för ianspråktagandet av fonderna bör vara att en viss del av utbildningen har karaktären av allmänutbildning.

En annan, kompletterande väg är att bygga vidare på en princip, som i någon mån redan tillämpats, och vidga användningsområdet för s. k. företagsutbildning, vilket tidigare förordats av folkpartiet och centerpartiet. Bl. a. i perioder av nedgång i den ekonomiska aktiviteten bör företagen beredas möjlighet att erhålla särskilda *stimulansbidrag* för utbildningen av de anställda, i första hand för dem som löper risk att bli arbetslösa. Den närmare utformningen av utbildningen bör primärt vara en sak mellan företaget, de anställda samt arbetsmarknadsmyndigheterna. I bidragsvillkoren bör dock ingå att en *viss del* av utbildningen skall utgöras av s. k. *allmänna* ämnen.

Korrespondensundervisning

Som studieform erbjuder korrespondensundervisningen påtagliga fördelar. Den möjliggör studier på den tid, i den takt och på den plats som bäst svarar mot den enskildes önskemål. Korrespondensinstituten har också stor erfarenhet av vuxenutbildningens olika problem och bedriver ett värdefullt pedagogiskt utvecklingsarbete. Att korrespondensundervisningen spelar en viktig roll i vuxenutbildningen återspeglas också av det stora antalet nyanmälningar. Det är därför väsentligt att man i den fortsatta utbyggnaden av vuxenutbildningen tar till vara de möjligheter som ligger i denna undervisningsform.

Trots sina fördelar måste emellertid korrespondensstudier betraktas

som en relativt svår studieform, som ställer stora krav på den enskilde i vad gäller både planeringsförmåga och ambitioner. Detta framgår bl. a. av den i jämförelse med andra vuxenutbildningsformer höga bortfallsfrekvensen. En bidragande orsak till denna är naturligtvis dels de bristande möjligheterna till personlig kontakt mellan elev och lärare, dels att eleverna ofta inte kan samråda med studierådgivare innan de träffar sitt ämnesval. Till detta kommer att de korrespondensstuderande saknar det stöd som undervisning i grupp i allmänhet innebär.

De senaste årens utveckling mot att låta korrespondensundervisningen utgöra en del av ett större studiepaket har inneburit att dessa brister i viss mån kompenserats. Kombinationen av studier i cirkelform och korrespondensundervisning t. ex. har lett till både bättre studieresultat och mindre bortfall. Dessa erfarenheter pekar på att det är tillsammans med andra studieformer som korrespondensundervisningens fördelar bäst tas till vara. Ett nära samarbete mellan studieförbund, kommunal vuxenutbildning etc. å ena sidan och korrespondensinstituten å den andra är därför nödvändigt.

I kostnadsmässigt avseende är de korrespondensstuderande kraftigt missgynnade i förhållande till studerande i andra studieformer, eftersom de själva får stå för alla studiekostnader. Man bör därför enligt vår mening göra åtminstone en del av den målinriktade korrespondensundervisningen *kostnadsfri* för deltagarna. Rent praktiskt kan detta ordnas så att korrespondensinstituten får rekvirera medel från staten allteftersom eleverna fullgör olika kursmoment. Bidragsvillkoren kan också utformas så att ett samarbete med andra vuxenutbildningsanordnare stimuleras.

Undervisning i radio-TV — hur skall den utnyttjas?

Det är uppenbart att den tidigare entusiasmen över radions och framför allt televisionens möjligheter i undervisningssammanhang svalnat betydligt under senare år. Man har upptäckt att även eterförmedlad undervisning är behäftad med stora nackdelar. Undervisningen blir lätt bunden till sändningstider och programinnehåll; individualiseringen av undervisningen försvåras; valfriheten för lärare och elever blir mindre etc. Samtidigt har beroendet av radio och TV minskat i och med att den teknologiska utvecklingen öppnat ytterligare vägar att utnyttja ljud- och bildinslag i undervisningen utan att dessa förmedlas via etermedia.

Trots att det således på många håll finns en påtaglig tveksamhet beträffande värdet av radio- och TV-förmedlad undervisning inom det reguljära skolväsendet, kan man inte bortse från att eterdistribuerad undervisning ur vuxenutbildningssynpunkt erbjuder påtagliga fördelar. Särskilt TV-undervisning har en genomslagskraft som andra un-

dervisningsformer saknar och gör det möjligt att nå många samtidigt. Radio och TV har vidare den fördelen att de möjliggör studier på fritid och i hemmiljö. Det är därför angeläget att se till att eterundervisningens potentiella möjligheter kan komma vuxenutbildningen till nytta.

Vid uppbyggnaden av radio/TV-undervisningen för vuxenutbildningens ändamål finns det, som begärdes i motion 1972: 1170, anledning att ta fasta på den modell som det brittiska *Open University* representerar.

Denna studieform utgör ett på flera sätt unikt utbildningssystem. Det avser för det första att erbjuda de studerande en unik *kombination av läromedel*. I princip bygger verksamheten på fem element:

○ De studerande erhåller regelbundet *korrespondensmaterial*. Materialet innehåller dels övningar som eleven själv kan rätta, dels övningsuppgifter som sänds in för rättning.
○ En *handledare* är tillgänglig för eleven på deltid. Dels finns det en *korrespondenslärare* som håller kontakt med den studerande, dels kan han på ett studiecenter möta en »*class tutor*».
○ *Studiecentra* finns i omkring 250 distrikt. Där kan den studerande förutom »class tutor» också få kontakt med *studierådgivare*. På centret finns också TV- och radioapparater och på de flesta håll också möjligheter att se och avlyssna program i inspelat skick.
○ *Sommarskola* är en obligatorisk del av studierna. Denna kompletterar »fjärrundervisningen», och där utförs arbete, som eleverna svårligen kan utföra på hemorten, t. ex. laboratoriearbete.
○ *Radio och TV* spelar en viktig kvalitativ roll i systemet. Varje kurs har ett radio- och ett TV-program per vecka med repriser inom en vecka. Dessutom utsänds regelbundet diskussionsprogram och frågelådor för eleverna.

För det andra finns i systemet inbyggt en omfattande *återkoppling*. En databank analyserar inkommande information från studerande, handledare och studierådgivare och vidarebefordrar denna information till författarlag och forskare, vilket gör det möjligt att kontinuerligt förbättra systemet.

Erfarenheterna från verksamheten vid Open University kan visserligen inte direkt överföras på svenska förhållanden. Förutsättningarna för att bygga upp ett undervisningssystem med samma inslag i Sverige torde dock vara minst lika goda som i Storbritannien. Vad man då bör ta fasta på är den unika samverkan mellan olika undervisningselement som sker inom ramen för Open University. En utgångspunkt för upprättandet av ett »eteruniversitet» i Sverige bör vara att man med ett sådant system skall kunna erbjuda en vuxenundervisning, som annars av resursskäl inte skulle bli allmänt tillgänglig i vårt land.

Till fördelarna med den brittiska modellen hör att olika studieformer bringas att samverka med varandra, vilket gör att de direkt kan stödja varandra och tillgängliga resurser utnyttjas effektivare, samt att möjligheterna till kontakt med handledare, studierådgivare etc. och ett återkopplingssystem eliminerar en del av de mest påtagliga nackdelarna med eterundervisning.

Vad program i radio och TV beträffar utgår vi från att dessa liksom i Storbritannien bör utgöra viktiga men kvantitativt tämligen blygsamma delar av systemet. All erfarenhet talar för att de lokala arrangemangen är av avgörande betydelse för att en sådan undervisning skall lyckas. Studier med kostnadsberäkningar bör företas för att utröna vilka nya pedagogiska mål, som kan nås genom en rationell planering av de resurser som finns på avnämarsidan.

Det är därvid särskilt angeläget att ta del av den stora erfarenhet av lokal studieverksamhet som ryms inom studieförbunden. Vad tekniska resurser beträffar har ju kommunerna och statsmakterna redan gjort betydande investeringar i apparatur, radioapparater, bandspelare, filmprojektorer, TV-apparater och videobandspelare. Dessa utnyttjas ingalunda maximalt. AV-centralerna t. ex. betjänar f. n. huvudsakligen ungdomsskolorna. För en överkomlig kostnad torde en kompletterande service för vuxenutbildning kunna upprättas. Bibliotekens roll som serviceorgan för nya medier kan förmodligen också byggas ut.

Inom ramen för pågående utredningsverksamhet angående etermedias roll i utbildningssammanhang bör mot den här bakgrunden en försöksverksamhet enligt Open University-modellen genomföras för att utröna dess användbarhet i Sverige. En sådan, som bör koncentreras till några orter med varierande förutsättningar, måste ske i samverkan med kommunala skolmyndigheter, lokala studieorganisationer samt folkhögskolor. På många håll finns redan de tekniska basresurserna för en försöksverksamhet. De lärar- och rådgivarresurser som erfordras finns i allmänhet också. Som lokal huvudman för försöksverksamheten bör vuxenutbildningsråden fungera.

Utbyggt studiestöd — en nödvändig förutsättning

De senaste årens insatser på vuxenutbildningsområdet har i första hand gällt själva utbildningsutbudet. Däremot har mycket små förbättringar skett i vad gäller det studiesociala stödet till vuxenstuderande. Samtidigt är det mycket påtagligt att de flesta hinder som möter de vuxenstuderande just har sin grund i sociala och ekonomiska problem av olika slag.

Det kanske största hindret för en kraftig expansion av vuxenutbildning är att det fortfarande inte finns något studiestöd som är direkt anpassat efter de vuxenstuderandes förutsättningar. Den som förvärvs-

arbetat under några år, kanske bildat familj etc. har i allmänhet hunnit skaffa sig en rad fasta utgifter som finns oavsett om man förvärvsarbetar eller ägnar sig åt studier.

Det nuvarande studiestödet är klart otillräckligt för att täcka både sådana fasta kostnader och de löpande utgifterna. Nuvarande stödformer bygger i huvudsak också på återbetalningssystemet. Att behöva finansiera sina studier med lånemedel framstår säkert för många som mindre attraktivt, särskilt om man redan hunnit dra på sig skulder av annat slag.

Frågan om hur det ekonomiska studiestödet skall utformas har sedan sommaren 1968 utretts inom ramen för kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX). Under de fem år som förflutit har kommittén producerat en ambitiös och intressant debattpromemoria, som pekar på en rad möjligheter att lösa studiefinansieringen för vuxna, men ännu inte framlagt några förslag. Så beräknas inte heller komma att ske under 1973.

Enligt vår mening är detta att beklaga. De förbättringar som gjorts i vad gäller utbildningsutbudet vinner full effekt först när det finns ett ekonomiskt studiestöd som är anpassat efter vuxenstuderandes behov och förutsättningar. Det är därför enligt vår mening nu nödvändigt att den studiefinansiella delen av SVUX:s arbete avslutas så fort som möjligt och förslag föreläggs riksdagen.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär

1. översyn och successiv uppräkning av organisationsanslaget till studieförbunden,
2. översyn av möjligheterna till ökad saomrdning mellan kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning,
3. vidgning av kriterierna för antagning till arbetsmarknadsutbildning i enlighet med vad som anförts i motionen,
4. försöksverksamhet inom ramen för utredningen angående den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet med vuxenutbildning enligt Open University-modellen.

Stockholm den 26 januari 1973

GUNNAR HELÉN (fp) THORBJÖRN FÄLLDIN (c)

TRYCKERIBOLAGET IVAR HÄGGSTRÖM AB. STOCKHOLM 1973